

Šta će nama šoferima kuća*

**48 ur na albanskih cestah – Ena od zabavnejših krilatic pravi,
da polovica države pije kavo, druga polovica pa ji jo kuha – Srečne ovce
kot z razglednic – Kje se je treba »pofočkati«**

Tekst in fotografije: **Agata Tomažič**

Preden boste avto vrnili, ga morate po pogodbi peljati še v avtopralnico, ali pa plačate dodatnih sedem evrov, je dejal mladenič iz izposojevalnice, ki nama je na parkirišče enega od blokovskih naselij v Tirani pripeljal vozilo. Namenila sem mu nejeveren pogled, češ, še svojega avta nisem vozila prat, zdaj bom pa rent a car, in to v Albaniji!? Vseeno sem pokimala, eno roko stisnila v figo, z drugo pa podpisala pogodbo in zgrabila ključe. Dovolj birokracije, podvizati se je treba, do cilja, vasice na jugu albanske obale, naj bi prispela še pred večerom.

Moja razglabljanja, kaj je bolj noro, podajati se raziskovat Albanijo za volanom avta ali oporekati doplačilu za čiščenje v skromnem znesku nekaj evrov, je hitro odplaknil pljusk. Metaforični štrbunk, ki je nastal, ko sem na glavo skočila in treščila v hladno vodo tiranskega prometa.

In hipoma splavala, kajti za samopomilovanje ali svetobolje ni bilo časa, treba se je bilo prebiti do priključka na avtocesto – pri čemer je bil izraz *avtocesta*, kot so me opozorili, v tej deželi bolj ko ne *evfemizem*. Kakorkoli že, v morju pločevine in kakofoniji trobljenja sta bili samozavest in premočrtnost nepogrešljivi.

Biti samozavesten za volanom nissana micre, ki si utira pot med orjaškimi terenci in nemškimi limuzinami z zatemnjenimi stekli – voznik v Albaniji je v resnici dihanje jemajoč – je bila spet čista norost, me je spreletelo. Ampak saj ti gre kar dobro, ti si v bistvu rojena Albanka, me je bodril sodelavec s sovoznikovega sedeža. Pohvala mi je dala novega zaleta, poleteli smo čez obvoznico in se utirili na pot proti jugu, vse natanko po načrtu. Ura je bila skoraj štiri popoldne in sončna svetloba naj bi nas oblivala še slabi dve uri. Saj to je bilo menda dovolj?

Načrt se je kmalu izkazal za nekoliko preveč ambicioznega ali – ali pa sva bila midva lahkomišelna. Razdalja 240 kilometrov za nas, ki živimo na območju urejenih avtocest, sortiranja smeti in drugih civilizacijskih pridobitev, ki se zdijo samoumevne, pomeni dobri dve uri. Morda dve in pol, največ tri, s postankom za kavo in s pritiskom za gnečo. Samo da v Albaniji avtocesta res ni avtocesta. Je zgolj cesta, premica, ki povezuje dve točki in pri kateri je treba ceniti, če je prevlečena z asfaltom. In če je, da ta asfalt ni razdrapan in poln lukenj, ob katerih avtomobil poskoči, kot če bi s hitrostjo 60 km/h zapeljal na spečega policaja ...

Toda cest s povsem gladkim asfaltom v tej deželi ni. Tudi če bi bile, bi spokoj vožnje na vsakih nekaj kilometrov zdramili neizenačeni stiki na mostovih ali viaduktih – ovira, ki jo za nameček zagledaš mnogo prepozno, da bi lahko upočasnil.

Ko pade mrak, pa je vožnja po albanskih cestah, ki niso osvetljene niti označene s količki z mačjimi očesi, itak zgolj tipanje na slepo. Če nad vami visi temno nebo brez lune, je občutek podoben, kot bi vozil po predoru, kjer je temno kot v rogu, vozišče tik pred tabo pa je osvetljeno zgolj s snopom avtomobilskih žarometov.

Kilometri na obcestnih tablah so trmasto vztrajali – ali še celo rasli, čas prihoda na cestni navigaciji se je skrivnostno oddaljeval. Kot bi se cilj, vasica Himarë na jugu Albanije, zahrbtno odmikal. Je to mogoče? Pod svodom kot oglje črnega, brezmesecnega neba se je zdelo vse mogoče.

Nikar se ne trudita, vse je zaprto

Cestna navigacija naju je po štirih urah zložne vožnje z enim samim kratkim postankom v obcestni krčmi gastarbajterja povratnika, ki je govoril izborno nemško, pripeljala do točke, kjer se je iz zemlje dvigovala tabla z napisom Himarë. O hotelu seveda ni bilo ne duha ne sluha, aplikacija pa je razglašala, da je to cilj poti, in se ob tem malone trkala po prsih. Trdno sem prepričana, da ludizem nikdar ni rešitev, ampak v takih trenutkih človeka res prime, da bi gospo iz telefona zverinsko pretepel ...

Vse je kazalo, da bo treba izstopiti iz avta in preklopiti na staromodno, analogno iskanje cilja. Zunaj je bila trda tema, le redka okna v redkih stavbah so bila osvetljena. Večina hiš je bila praznih, hoteli so v nizki sezoni spali zimsko spanje. Na srečo se je javila kontaktna oseba hotela in sporočila natančnejše koordinate, ki jih je razumela tudi cestna navigacija in naju spet pripeljala do cilja. In tudi v drugo spet samo skoraj do cilja: kakšnih dvajset ali trideset metrov stran. Toliko je namreč v dolžino merila ploščad pred hotelom, ki so se jo tisti dan odločili zaliti z betonom. Ta se še ni povsem posušil, na kar so opozarjali nekakšni španski jezdec iz lesa.

Avto sva zato parkirala pred njimi, jaz pa se nisem zavedela resnosti situacije in sem zelo pogumno zakorakala na svetlikajočo se površino. Zdelo se mi je, da je pač nekakšna luža. A je bila še vlažna plast betona; odtisi mojih stopinj bodo tako na veke vekov krasili ta čudoviti kotiček albanske obale. Morda pa jih bodo kmalu opremili s ploščico s tvojim imenom in priimkom, je pripomnil sodelavec.

Majhen korak za človeštvo je bil v resnici velik korak za naju: naposled sva bila na cilju, v hotelu v Himarë. Dolga vožnja te zlakotni; kam pa zdaj iskat kaj za pod zob? Nikar se ne trudita, vse razen našega hotela je zaprto, je vljudno pojasnila gospa, ki sem jo v telefonskem

pogovoru imela za receptorko, ko smo si v živo segli v roke, pa sem dojela, da je pravzaprav vse v enem, tudi kuharica in bržčas sobarica. V prostem času pa mama sedem- do osemletnika, ki ga je pripeljala pokazat in dahnila: »Mario.«

Zajtrk je od osmih do desetih, je še pristavila in skoraj bi jo že pustila oditi, a je nekaj na njej, morda nežna materinska skrb, ki se je zrcalila na njenem obrazu, dalo vedeti, da naju le ne bo pustila umreti od lakote. Bi se dalo zajtrk imeti že ob šestih zjutraj, je predlagal sodelavec. To je bila prelomnica, gospa je doumela, da je vrag odnesel šalo. »Kaj pa bi jedla? Malo kruha, sira, oliv, paradižnikov ...?« je vprašala. »Vse,« je bilo vse, kar sem bila sposobna reči, oči pa so se mi zasanjano zbleščale in usta ovlažila v obetu obroka. Gospa je pokimala, se zavrtela na peti in se čez nekaj minut prikazala s krožnikom z vsem naštetim. Preproste popečene rezine kruha, ki sva jih pomakala v domače olivno olje in zraven grizljala okusen ovčji sir, še nikdar niso tako teknile.

Pristanek na Luni

Po obilni večerji je bil naposled čas za spoznavanje z okolico. Gospa se ni lagala: v Himarë ni bilo žive duše. Ali pa so se vsi poskrili. V topli zimski noči je bilo slišati le valovanje morja, na plaži pa se je temi navkljub dalo razločiti nekakšne konstrukcije, ki so s ščepcem domišljije spominjale na Nasina vesoljska plovila iz 60. let. Kot bi pristala na Luni. Malo naprej po priobalnem sprehajališču, kjer se je beton že dodobra posušil, sva prišla do nekoliko večjega hotelskega kompleksa z bazenom in plenilskim bankomatom. Oba sta bila v tem letnem času prazna.

Toda od tam nekje daleč, izza recepcije morebiti, je prodirala svetloba. In kjer je svetloba, so ljudje. Mar ne? Jantarno obarvan pravokotnik ni mogel lagati. Videti je bilo kot hlevček, kot zatočišče za družinico v Betlehemu. Morda pa je le kaj odprto, morda se lahko

V obmorski vasici Himarë so se pospešeno pripravljali na turistično sezono, hotelski objekti pa so še samevali - prazna sta bila tako bazen kot plenilski bankomat.

nadejamo kozarca vina? Smelo sem zakorakala proti izvoru svetlobe, a moj pogum so si nekateri razlagali kot grožnjo: brž se je iz notranjosti izstrelila postava nekoga, ki ni mogel biti drugega kot varnostnik, zadolžen za varovanje hotelskega kompleksa s praznim bazenom vred. Razumela sem njegovo skrb in se diskretno umaknila. Za nekaj ur; v jutranjih urah sem izvedla novo ofenzivo; fotografijo same sebe, kako se sprehajam po dnu praznega bazena, sem preprosto morala imeti. Himarë je v dnevni svetlobi resda ponujala nekoliko drugačno podobo, ki pa še vedno ni mogla skriti, da smo globoko v predsezoni. Zaprti hoteli, z lesenimi deskami obiti kioski, iglavci, s katerimi so želeli ozaljšati priobalno sprehajališče, a so njihova rastišča v preveliki vnemi prav tako zalili z betonom, da so zdaj drevesa tragično posušena molela kvišku iz svojih lukenj – marsičesa od naštetega v glavni sezoni verjetno ni več videti, kaj pa že ... Brez dvoma se pridružijo tudi neljubi gostje, kot so neznosna vročina, jate komarjev in seveda trume turistov. Kakšna blagodat, da mi nikdar ne bo treba izvedeti, kako je tu v visokem poletju, sem razmišljala, ko sem vžigala avtomobil. Šta će nama šoferima kuća.

Kjer raste volna z oznako RSW

Če kdaj, je tu in zdaj veljalo, da je pot cilj. Požiranje kilometrov je kljub slabo vzdrževanim cestam podnevi vendarle postalo užitek. Menda se mi je v Albaniji prvič zgodilo, da se je pred mojimi očmi materializiral tisti klišejski prizor z razglednic, ki so prikazovale čredo ovac, raztresenih po cesti, zraven pa je pisalo »Rush hour in Scotland«, recimo. Ovce so cesto do mesta Sarandë, ki je po impresivnosti razgledov spominjala na jadransko magistralo, redno preplavljale. Povsem neobčutljive za avtomobile in celo za trobljenje,

so drobencljale po asfaltu in migale s svojimi volnenimi zadki. Pogosto je čredi poveljeval kakšen pes, ki je skakljal poleg njih, ali pa jih je z bližnjega hriba z mahanjem palice poskušal disciplinirati pastir. Ne enega ne drugega si ovce niso jemale preveč v mar. Zalotila sem se pri misli, ali volno, ki nosi oznaki RSW (Responsible Wool Standard) in jo potrošnikom izdatno zaračunajo, morebiti pridelajo iz dlake, ki jo ostrižejo prav s teh ovac. Dobrobit živali je menda eden ključnih pogojev, ki jim je treba zadostiti za podelitev certifikata, in tele tu so se zdele blazno srečne in zadovoljne. Pa tudi nekoliko svojeglave: predstavljam si, da bi striženje, če jim ne bi ustrezalo, znale tudi zavrniti.

Mediterran, kot je nekoč bil

Drugi kliše, ki mi je padel na pamet med vožnjo, je bil »Mediterran, kot je nekoč bil«. Veliko bolj kot za Hrvaško bi to veljalo za Albanijo, ki jo je napredek manj oplazil in marsikje še kar trdno tiči v preteklosti. Toda pri tem je treba biti previden: država, ki se je leta 1990 izvila iz primeža diktature in je bila po pričevanjih preživelih oporečnikov nekakšna evropska različica Severne Koreje, si je tedaj napredek razlagala po svoje. V imenu napredka so med drugim porušili večino cerkva, se pravi džamij.

Mestece Gjirokaster, rojstni kraj najbolj znanega sodobnega albanskega pisatelja Ismaila Kadareja, je s tlakovanimi ozkimi stezami in kamnitimi hiškami nadvse očarljivo.

Biti samozavesten za volanom nissana micre, ki si utira pot med orjaškimi terenci in nemškimi limuzinami z zatemnjenimi stekli – vozniki v Albaniji je v resnici diham jemajoč – je bila čista norost.

Nad Gjirokastrum se vzdiguje grajska utrdba, kjer so v času prejšnjega režima med drugim zapirali oporečnike, danes pa je urejena stalna razstava, ki govori o zgodovini mesta.

Tako so bili zaselki, mimo katerih je brzela magistralka, čudna mešanica med tradicijo, propadanjem – slednje je zaznamovalo predvsem industrijske objekte – in sodobnostjo v obliki ekspresno zgrajenih turističnih nastanitev. Minaretov ni bilo videti nikjer.

Med vijuganjem in poskakovanjem po razvlečenih cestah, vklesanih med ogolela pogorja ali preprosto speljanih skozi zapuščene vasi in mimo opustelih tovarn ali peskokopov, se neizogibno porodi vprašanje: kje so vsi ljudje? In kaj sploh delajo, od česa živijo, če industrije ni več, turizem pa še ni zavzel osrednjega mesta? Odgovor na prvo vprašanje je jasen: Albanija ima 2,8 milijona prebivalcev, raztreščenih po kar razvlečeni državi. Gostota poselitve ni prav velika, znaša nekaj ljudi čez 100 na kvadratni kilometer – kar je skoraj do cifre enako kot v Sloveniji, ki prav tako ne velja za gosto poseljeno.

Odgovor na drugo vprašanje je veliko bolj zagoneten in izmuzljiv – odvisno od tega, iz čigavih ust prihaja. Govorice o mafiji so

nepreverljive, a vseeno v oči bije velikanska razlika med revnim prebivalstvom v razpadajočih hišah in stanovanjskih blokih ter mladino v dragih oblačilih (ki so resda lahko samo ponaredki ali, kot mi je razložila prodajalka v eni od trgovin v Tirani, *premium imitacije*), ki ob petkih zvečer zavzame tiransko četrt Blloku. V tem predelu mesta je nekdaj bivala partijska vrhuška in je bil zaprto območje, danes pa so v Bllokuju vzniknili nočni lokali in restavracije.

Italijanski vpliv

Ena od zabavnejših krilatic pravi, da polovica države pije kavo, druga polovica pa ji jo kuha. Tudi v tej šali je, kot po navadi, nekaj resnice: vse od padca diktature Enverja Hoxhe se je na stotisoče Albancev in Albank podalo na delo v tujino, splošno predvsem v Italijo. Marsikateri od zdomcev sorodnike doma še vedno podpira, tako da jim pošilja denar – in kar je zanje drobiž, v Albaniji pomeni kar nekaj denarja. Cene storitev ter hrane in pijače v gostinskih lokalih so nekako vsaj za polovico nižje kot pri nas, pri čemer je treba vedeti, da so kavarne in restavracije vesolje zase in da so nekatere prilagojene v Albaniji živečim tujcem, od katerih zlahka izvabijo malce več. Sploh za ribje jedi in druge dobrrote iz morskih sadežev, ki so sveže

Kavarne in restavracije so vesolje zase; nekatere so prilagojene v Albaniji živečim tujcem, od katerih zlahka izvabijo malce več, sploh za dobrote iz morskih sadežev, ki so izjemno okusne.

in izjemno okusne. Pa tudi pice in kava v ničemer ne zaostajajo za italijanskim vzorom – pozna se, da je fašistična Italija v začetku 20. stoletja za nekaj let nadvladala Albanijo, kjer so med drugim vtisnili pečat tudi v obliki množice upravnih zgradb v fašističnem slogu.

Po Unescovem seznamu svetovne kulturne dediščine

Ampak s sodelavcem sva se danes namenila odkrivati arhitekturo mnogo starejšega datuma, antično mesto Butrint, ki je na Unescovem seznamu svetovne kulturne dediščine in leži na skrajni južni točki Albanije, na približno isti zemljepisni širini kot Krf. Slediva cestnim oznakam za mesto Sarandë, nato rjavim kažipotom do

arheološkega najdišča. Februarsko sonce zunaj razvija svojo moč, ozračje se je otoplilo že skoraj do dvajset stopinj, ob cesti uzrem cvetočo češnjo. Pomislim, da bo sprehod med ruševinami Butrinta kar nadležen, saj so gotovo raztreščene po kakšni ogoleti površini, kamor sonce ne pomišlja sijati na vse kriplje. Potem pa presenečenje: mesto Butrint je zraslo na griču, ki ga prekriva gozdič! Sprehod med ostanki amfiteatra, Asklepijevega templja, telovadnice in drugih zanimivih objektov je nadvse prijeten – vreden cijazenja po albanskih cestah, ki naju še čaka nazaj do Tirane, se strinja s sodelavcem. Malce več kot 280 kilometrov se nama ne zdi več mačji kašelj, zato pa preudarno planirava postanke.

Naslednji postanek je mestece Gjirokastr, ki ga je Unesco prav tako uvrstil na seznam svetovne kulturne dediščine. Je tudi rojstno mesto Ismaila Kadareja, enega najbolj znanih še živečih albanskih pisateljev. In podobno kot Butrint eden izmed krajev v Albaniji, kamor se turisti nikakor ne pozabijo priti pofočkat. Mestu, sicer nadvse očarljivemu, s tlakovanimi ozkimi stezami in kamnitimi hiškami, se to že krepko pozna: v starem delu povsod prežijo prodajalne s spominki, ki ponujajo zvečine ceneno kitajsko robo in razne žganjice, ter restavracije. Eno od teh se odločiva preizkusiti; hrana je odlična, natakaj prijazen, znesek na računu pa tiste vrste, ko se nehote vprašaš, ali so morebiti kaj pozabili računati ...

Parkiranje na petkov večer

V Tirano se vračava skozi notranjost države, kjer se ceste zdijo skrbneje vzdrževane. Vseeno je iz Gjirokastra do prestolnice poltretjo uro. Tako pravi spletna navigacija – in tako bi najbrž tudi bilo, če ne bi bil to petek in se ne bi pločevinasta reka že dobrih deset kilometrov prej neznosno zgostila. Mestoma skorajda do stoječe kolone. Dela na cesti in zapore so v že itak kaotične okoliščine vnašali še dodatno zmedo in razvneli boj za prevlado. Če bi vsi skupaj upoštevali princip zadrge, bi si prihranili ogromno časa. Obenem pa bili

Velika blagodat je, da mi nikdar ne bo treba izvedeti, kako je na tej obali v visokem poletju, ko se prekrasnemu razgledu pridružijo neznosna vročina, jate komarjev in seveda trume turistov.

Med vijuganjem in poskakovanjem po razvlečenih cestah, speljanih skozi zapuščene vasi in mimo opustelih tovarn ali peskokopov, se neizogibno porodi vprašanje: kje so ljudje? In kaj sploh delajo, od česa živijo, če industrije ni več, turizem pa še ni zavzel osrednjega mesta?

opeharjeni za razburljivo merjenje moči in prerivanje pri menjavanju pasov! Ko se zdi, da sva – precej podobno kot v računalniški igrici z več nivoji igranja – opravila že z vsemi ovirami in premagala vse zlobce, se izkaže, da je pred nama še končni, najpomembnejši in bržčas tudi najbolj naporen preizkus. Kje parkirati avto? Lastnik najetega stanovanja je na vprašanje, ali se sme parkirati pred blokom, poslal odgovor, ki je zvenel pitjijsko: »Da, pred blokom se sme parkirati, če je tam prostor.« V petek zvečer ga seveda ni bilo. Ne pred blokom ne v bližnji okolici. Sodelavec se je domislil peščenega parkirišča pri sosednjem bloku, pred enim dnevom je bilo videti nekaj prostih mest, morda bi tam poskusila ...? Odpravil se je pogledat, kako kaže, in se kmalu vrnil z nasmeškom olajšanja na obrazu: da, nekaj sem našel, odpeljiva avto tja.

Toda ko sem zapeljala na območje parkirišča, sta se iz teme nenadoma izluščili telesi možakov, ki sta bila sicer mršava in že zgrbljena od starosti, a tako po besedah kot po kretnjah zelo trdoživa in neuklonljiva. Govorica telesa in intonacija besed, četudi nisva razumela niti medmetov, je povedala svoje: tu nista zaželeni, pojdita stran. Oči so se jima čudno bleščale, sprva sem mislila, da od čiste hudobije in da sta bila gotovo pripadnika zloglasne varnostne službe

Sigurimi, potem pa sem se odločila, da verjetno zato, ker sta s pogledom skenirala registrske tablice. Zato jima je bilo takoj jasno, da je nissan micra, čeravno tiranske registracije, tujek, ki ga je treba odgnati.

Avtopralnica

Naposled se nama je nasmehnila sreča: neka gospa je ravno zapuščala svoje ad hoc parkirno mesto na pločniku pred frizerskim salonom. Zagotovila je, da je povsem legalno in da se ni bati pajka. Toda kljub vsemu nisem spala mirno. Spanec so kalile tako skrbi, kaj vse bi se utegnilo zgoditi, če bi popadljiva starca odkrila avtomobil, parkiran pred frizerskim salonom (morda ne varujeta samo peščenega parkirišča, ampak so ju najeli za večje območje? Kdo ju plačuje? Je mogoče, da delujeta kar na lastno pest ...? Kam se obrniti, če avta zjutraj ne bo več tam?), kot tudi, kako izposojevalnici razložiti, zakaj avta pred vrnitvijo ne bom peljala v avtopralnico.

V slabi uri bedenja mi je uspelo razviti kar nekaj zelo prepričljivih izgovorov, a nobeden od njih me ni pripravil na dramatični razplet, ki se je odigral naslednje popoldne na letališču matere Tereze. »Avto parkirajte na pločniku pred izposojevalnico in ključke pustite v vozilu. Aja, pa ne zaklepajte avta,« so se glasila izposojevalčeva pojasnila glede protokola vrnitve. Niti besedice o čiščenju, ena sama prijaznost in popolno zaupanje ... Skoraj sem se počutila malo umazano. Ampak zdaj je bilo prepozno. Zazrla sem se v nebo, ki je bilo vse doslej jasno in sončno, tokrat pa so ga prekrivali oblaki. Seveda, dež bo! Še dobro, da avta res nisem peljala v avtopralnico. ■

* Kaj bo nam, šoferjem, hiša